

قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی

قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب، قانون شوراهای حل اختلاف
قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب
آیین‌نامه ماده ۱۸ اصلاحی قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب
آیین‌نامه قانون شوراهای حل اختلاف، قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی و ...

به اهتمام: دکتر ابوذر بهروزی

دکترای حقوق خصوصی و مدرس دانشگاه

سر دفتر اسناد رسمی

عنوان قراردادی: عنوان و نام پدیدآور؛
 وضعیت ویراست: وضعیت ویراست؛
 مشخصات نشر: مشخصات نشر؛
 مشخصات ظاهری: مشخصات ظاهری؛
 شابک: شابک؛
 وضعیت فهرست نویسی: وضعیت فهرست نویسی؛
 یادداشت: یادداشت؛
 یادداشت: یادداشت؛
 موضوع: موضوع؛
 شناسه افزوده: شناسه افزوده؛
 رده بندی کنگره: رده بندی کنگره؛
 رده بندی دیویی: رده بندی دیویی؛
 شماره کتابشناسی ملی: شماره کتابشناسی ملی؛
 اطلاعات رکورد کتابشناسی: اطلاعات رکورد کتابشناسی؛

ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
 قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی / به اهتمام ابوذری بهروزی.
 ویراست ۶.
 تهران: نوآور، ۱۴۰۴.
 [۲۲۰ص].
 ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۸-۸۰۳-۴
 فیبا
 واژه نامه.
 کتابنامه: ص [۲۱۹]؛ همچنین به صورت زیر نویس.
 دادگاههای انقلاب -- قوانین و مقررات -- ایران
 Revolutionary courts -- Law and legislation -- Iran*
 آیین دادرسی مدنی -- ایران -- Civil procedure -- Iran
 بهروزی، ابوذری، گردآورنده
 ۱۵۸۸KMH
 ۳۴۷/۵۵۰۴
 ۱۰۲۷۹۹۰۴
 فیبا

قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی

نشر نوآور

به اهتمام: دکتر ابوذری بهروزی

ناشر: نوآور

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۸-۸۰۳-۴

مرکز پخش:

نوآور، تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان شهدای
 ژاندارمری نرسیده به خیابان دانشگاه ساختمان ایرانیان، پلاک ۵۸،
 طبقه اول، واحد ۳ تلفن: ۹۲ - ۰۲۱۶۶۴۸۴۱۹۱ www.noavarpub.com

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب مطابق با قانون حقوق مؤلفان
 و مصنفان مصوب سال ۱۳۴۸ برای ناشر محفوظ و منحصراً
 متعلق به نشر نوآور می باشد. لذا هرگونه استفاده از کل یا قسمتی
 از این کتاب (از قبیل هر نوع چاپ، فتوکپی، اسکن،
 عکس برداری، نشر الکترونیکی، هر نوع انتشار به صورت
 اینترنتی، سی دی، دی وی دی، فیلم فایل صوتی یا تصویری و
 غیره) بدون اجازه کتبی از نشر نوآور ممنوع بوده و شرعاً حرام
 است و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

@Noavarpub

صفحه رسمی انتشارات نوآور در شبکه های اجتماعی

فهرست مطالب

۹	دبیاجه
۱۱	علایم اختصاری
۱۳	قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب
۱۴	کتاب اول - در امور مدنی
۱۴	کلیات
۱۷	باب اول - در صلاحیت دادگاهها
۱۷	فصل اول - در صلاحیت ذاتی و نسبی دادگاهها
۲۵	فصل دوم - اختلاف در صلاحیت و ترتیب حل آن
۲۷	باب دوم - وکالت در دعاوی
۳۳	باب سوم - دادرسی نخستین
۳۳	فصل اول - دادخواست
۳۳	مبحث اول - تقدیم دادخواست
۳۳	مبحث دوم - شرایط دادخواست
۳۴	مبحث سوم - موارد توقیف دادخواست
۳۵	مبحث چهارم - پیوستهای دادخواست
۳۷	فصل دوم - بهای خواسته
۳۸	فصل سوم - جریان دادخواست تا جلسه رسیدگی
۳۸	مبحث اول - جریان دادخواست
۳۹	مبحث دوم - ابلاغ
۴۴	مبحث سوم - ایرادات و موانع رسیدگی
۴۷	فصل چهارم - جلسه دادرسی
۴۹	فصل پنجم: توقیف دادرسی و استرداد دعوی و دادخواست
۵۱	فصل ششم - امور اتفاقی
۵۱	مبحث اول - تأمین خواسته
۵۶	مبحث دوم - ورود شخص ثالث

مبحث سوم - جلب شخص ثالث	۵۷
مبحث چهارم - دعوای متقابل	۵۸
مبحث پنجم - اخذ تأمین از اتباع دولتهای خارجی	۵۹
فصل هفتم - تأمین دلیل و اظهارنامه	۶۰
مبحث اول - تأمین دلیل	۶۰
مبحث دوم - اظهارنامه	۶۱
فصل هشتم: دعوای تصرف عدوانی، ممانعت از حق و مزاحمت	۶۲
فصل نهم - سازش و درخواست آن	۶۷
مبحث اول - سازش	۶۷
مبحث دوم - درخواست سازش	۶۸
فصل دهم - رسیدگی به دلایل	۷۰
مبحث اول - کلیات	۷۰
مبحث دوم - اقرار	۷۱
مبحث سوم - اسناد	۷۲
مبحث چهارم - گواهی	۷۸
مبحث پنجم - معاینه محل و تحقیق محلی	۸۲
مبحث ششم - رجوع به کارشناس	۸۳
مبحث هفتم - سوگند	۸۶
مبحث هشتم - نیابت قضایی	۹۰
فصل یازدهم - رأی	۹۲
مبحث اول - صدور و انشای رأی	۹۲
مبحث دوم - ابلاغ رأی	۹۳
مبحث سوم - حکم حضوری و غیابی	۹۴
مبحث چهارم - واخواهی	۹۴
مبحث پنجم - تصحیح رأی	۹۷
مبحث ششم - دادرسی فوری	۹۷
باب چهارم - تجدیدنظر	۱۰۱
فصل اول - احکام و قرارهای قابل نقض و تجدیدنظر	۱۰۱
فصل دوم - آراء قابل تجدیدنظر	۱۰۲

فصل سوم - مهلت تجدیدنظر	۱۰۴
فصل چهارم - دادخواست و مقدمات رسیدگی	۱۰۵
فصل پنجم - جهات تجدیدنظر	۱۰۸
باب پنجم - فرجام‌خواهی	۱۱۲
فصل اول - فرجام‌خواهی در امور مدنی	۱۱۲
مبحث اول - فرجام‌خواهی و آرای قابل فرجام	۱۱۲
مبحث دوم - موارد نقض	۱۱۳
مبحث سوم - ترتیب فرجام‌خواهی	۱۱۵
مبحث چهارم - ترتیب رسیدگی	۱۱۸
مبحث پنجم - مهلت فرجام‌خواهی	۱۲۰
مبحث ششم - اقدامات پس از نقض	۱۲۱
مبحث هفتم - فرجام تبعی	۱۲۴
فصل دوم - اعتراض شخص ثالث	۱۲۴
فصل سوم - اعاده دادرسی	۱۲۶
مبحث اول - جهات اعاده دادرسی	۱۲۶
مبحث دوم - مهلت درخواست اعاده دادرسی	۱۲۷
مبحث سوم - ترتیب درخواست اعاده دادرسی و رسیدگی	۱۲۸
باب ششم - مواعد	۱۳۱
فصل اول - تعیین و حساب مواعد	۱۳۱
فصل دوم - دادن مهلت و تجدید موعد	۱۳۲
باب هفتم - داوری	۱۳۳
باب هشتم - هزینه دادرسی و اعسار	۱۴۳
فصل اول - هزینه دادرسی	۱۴۳
فصل دوم - اعسار از هزینه دادرسی	۱۴۴
باب نهم - مطالبه خسارت و اجبار به انجام تعهد	۱۴۷
فصل اول - کلیات	۱۴۷
فصل دوم - خسارات	۱۴۸
فصل سوم - مستثنیات دین	۱۴۹

قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۵ ..... ۱۵۲

قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۸

۱۶۳.....

متن ماده ۱۸ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب اصلاح شده در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۷۶

آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۱۸) اصلاحی قانون تشکیل دادگاههای عمومی انقلاب، مصوب

۱۳۸۵/۱۰/۳۴ ..... ۱۷۸

قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوبه ۱۳۹۳ ..... ۱۷۹

قانون شوراهای حل اختلاف مصوب ۱۴۰۲/۶/۲۲ ..... ۱۸۷

فصل اول- ساختار و تشکیلات ۱۸۷

فصل دوم- حدود صلاحیت دادگاه صلح و شوراها ۱۹۱

فصل سوم- ترتیب رسیدگی و اقدامات سازشی ۱۹۴

فصل چهارم- ترتیب رسیدگی به تخلفات اعضای شورا ۱۹۷

فصل پنجم- سایر مقررات ۲۰۱

آیین‌نامه شوراهای حل اختلاف مصوب ۱۴۰۳/۳/۱۶ ..... ۲۰۳

آیین‌نامه شوراهای حل اختلاف ۲۰۴

فصل اول- اختصارات و تعاریف ۲۰۴

فصل دوم- وظایف و اختیارات مرکز ۲۰۴

فصل سوم- تشکیل و فرایند اقدامات شورا ۲۰۶

فصل چهارم- دادگاه صلح ۲۰۷

فصل پنجم- سایر مقررات ۲۰۹

واژه‌نامه فارسی ۲۱۲

واژه‌نامه انگلیسی ۲۱۷

منابع و مأخذ ۲۱۹

نشر نوآور ضمن ارج نهادن و قدردانی از اعتماد شما به کتاب‌های این انتشارات، به استحضارتان می‌رساند که همکاران این انتشارات، اعم از مؤلفان و مترجمان و کارگروه‌های مختلف آماده‌سازی و نشر کتاب، تمامی سعی و همت خود را برای ارائه کتابی درخور و شایسته شما فرهیخته گرامی به کار بسته‌اند و تلاش کرده‌اند که اثری را ارائه نمایند که از حداقل‌های استاندارد یک کتاب خوب، هم از نظر محتوایی و غنای علمی و فرهنگی و هم از نظر کیفیت شکلی و ساختاری آن، برخوردار باشد.

با این وجود، علی‌رغم تمامی تلاش‌های این انتشارات برای ارائه اثری با کمترین اشکال، باز هم احتمال بروز ایراد و اشکال در کار وجود دارد و هیچ اثری را نمی‌توان الزاماً مبرا از نقص و اشکال دانست. از سوی دیگر، این انتشارات بنابه تعهدات حرفه‌ای و اخلاقی خود و نیز بنابه اعتقاد راسخ به حقوق مسلم خوانندگان گرامی، سعی دارد از هر طریق ممکن، به‌ویژه از طریق فراخوان به خوانندگان گرامی، از هرگونه اشکال احتمالی کتاب‌های منتشره خود آگاه شده و آن‌ها را در چاپ‌ها و ویرایش‌های بعدی آن‌ها رفع نماید.

لذا در این راستا، از شما فرهیخته گرامی تقاضا داریم در صورتی که حین مطالعه کتاب، با غلط‌های محتوایی و املائی برخورد نمودید، لطفاً این موارد را در کتاب و یا برگه جداگانه‌ای یادداشت نمایید و به صورت عکس، به همراه ذکر نام و شماره تماس خود، از طریق منوی بالای سایت نوآور، قسمت پشتیبانی (تیکت) و یا اسکن کردن بارکد زیر به واحد علمی ارسال نمایید، تا این موارد بررسی شده و در چاپ‌ها و ویرایش‌های بعدی کتاب، اعمال و اصلاح گردد و باعث هرچه پربارتر شدن محتوای کتاب و ارتقاء سطح کیفی، شکلی و ساختاری آن گردد.

نشر نوآور، ضمن ابراز امتنان از این عمل متعهدانه و مسئولانه شما خواننده فرهیخته و گرانقدر، به منظور تقدیر و تشکر از این همدلی و همکاری علمی و فرهنگی، پس از بررسی کارشناسان نوآور، در صورتی که اصلاحات درست و بجا باشد، متناسب با میزان موارد ارسال شده، به رسم ادب و قدرشناسی، کد تخفیفی جهت خرید کتاب‌های نشر نوآور به شما ارائه می‌شود.

همچنین نشر نوآور و پدیدآورندگان کتاب، از هرگونه پیشنهادها، نظرات، انتقادات و راه‌کارهای شما عزیزان در راستای بهبود کتاب، و هرچه بهتر شدن سطح کیفی و علمی آن صمیمانه و مشتاقانه استقبال می‌نمایند.

در همین راستا از طریق پشتیبانی سایت (تیکت) با ما در ارتباط باشید.

QR Code Scan

دسترسی سریع به پشتیبانی (تیکت)

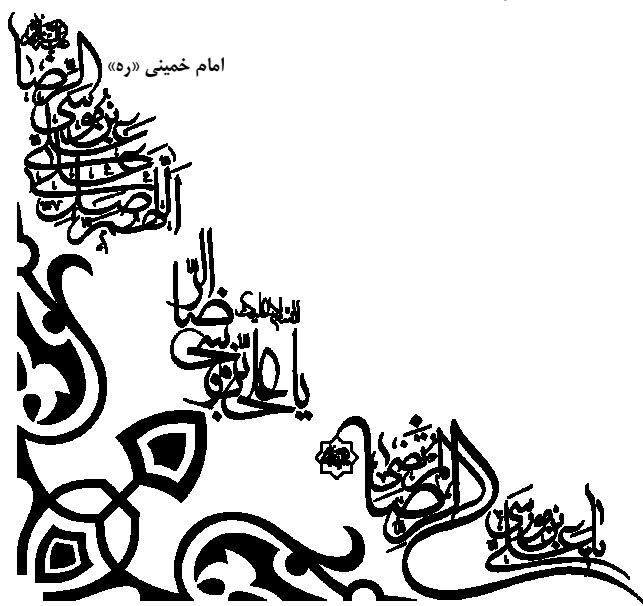
واحد علمی - گزارش اصلاحات

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا الْمُرْتَضٰى، الْاِمَامِ النَّقِيِّ النَّقِيِّ، وَحَبِّبِكَ عَلٰى
مَنْ فَوْقَ الْاَرْضِ وَمَنْ تَحْتَ الثَّرَى، الصَّدِيقِ الشَّهِيدِ، صَلَوةً كَثِيْرَةً تَامَّةً زَاكِیَّةً
مُتَوَاصِلَةً مُتَوَاتِرَةً مُتَرَادِفَةً، كَاَفْضَلِ مَا صَلَّيْتَ عَلٰى اَحَدٍ مِنْ اَوْلِيَائِكَ.

بارِ اِلها! بر علی بن موسی الرضای پسندیده درود و رحمت فرست، پیشوای
پارسا و منزّه، و حجت تو بر هر که روی زمین و هر که زیر خاک است، بسیار
راستگوی شهید، درود و رحمتی فراوان، کامل، با برکت، متصل و پیوسته،
پیاپی و دنبال هم، همچون بهترین رحمتی که بر هریک از اولیائت فرستادی.

من پشهام از لطف تو طاووس شوم   یک قطره‌ام از یم تو قاموس شوم
گر لطف کنی پربرگشایم چو ملک   آمادۀ پابوس شه طوس شوم

دیباچه

- مجموعه‌ای که پیش رو دارید شامل قانون آیین دادرسی مدنی و قوانین مرتبط با آن بوده و با ویژگی‌های زیر به جامعه حقوقی و عموم مردم تقدیم می‌گردد:
- ✓ گردآوری قوانین اصلی و پرکاربرد در عرصه آیین دادرسی مدنی، بدون پرداختن به قوانین متروک و منسوخ.
  - ✓ آرایه متن صحیح و بدون غلط قوانین؛ در این مجموعه، جنبه‌های کاربردی قوانین مدنظر می‌باشد، همچنین جنبه‌های علمی موضوع نیز فراموش نشده است.
  - ✓ اشاره به آخرین اصلاحات به عمل آمده در قانون آیین دادرسی مدنی به صورت درج در متن و قوانین و مقررات اخیرالتصویب مربوط به آن.
  - ✓ درج قانون و آیین‌نامه اجرایی شورای‌های حل اختلاف با توجه به این که رسیدگی به تعدادی از دعاوی مدنی و کیفری را در صلاحیت شورای حل اختلاف قرار داده است.
  - ✓ عنوان‌گذاری هر ماده به منظور فهم فوری موضوع هر ماده.
  - ✓ شرح و توضیح اصطلاحات و کلمات تخصصی با استفاده از فرهنگ‌های لغت و ترمینولوژی حقوقی.
  - ✓ رفع ابهام و اجمال از مواد قانون با استفاده از مواد دیگر، برای مثال وقتی در ماده ۳۹۱ آمده است «پس از ارجاع پرونده نمی‌توان آن را از شعبه مرجوع‌الیه اخذ و به شعبه دیگر ارجاع کرد مگر به تجویز قانون» در پانویست آن مواردی که قانون تجویز کرده است بیان شده است.
  - ✓ رفع ابهام با آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور؛ این آراء برابر ماده ۲۷۰ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری، در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاهها لازم‌الاتباع است.
  - ✓ اشاره به نظریات مشورتی اداره کل حقوقی و تدوین قوانین قوه قضاییه؛ این نظریات هرچند برای دادگاه الزام‌آور نیست ولی در تبیین مفاهیم، رفع ابهامات

قانونی و حل مشکلات عملی و شکل دهی افکار اساتید، وکلا، قضات و... موثر است لذا در مواردی که رفع ابهام از ماده متوقف بر ذکر این نظریات بوده به این نظریات اشاره شده است. و به لحاظ رعایت اختصار به نقل خلاصه و چکیده نظریات کفایت شده است

✓ اشاره به دیگر منابع قانون همچنین فتاوی فقها و بخشنامه‌های ریاست محترم قوه قضاییه و... برای تبیین نظر قانونگذار، در موارد ضروری و بدون اطاله کلام.

✓ ذکر مواد مرتبط از قانون آیین دادرسی مدنی و دیگر قوانین در پانوشته هر ماده. و در برخی موارد اشاره به اینکه حقوقدانان در آثار خود درباره ارتباط و یا دامنه حکومت این مواد اتفاق نظر ندارند. هدف از این رویه این بوده که خوانندگان عزیز از عام و خاص، مطلق و مقید، ناسخ و منسوخ و... مواد آگاه شوند تا با اطمینان بیشتری از هر ماده استفاده کرده و به آن استناد کنند. گفتنی است از آنجا که بیان بحثهای مبسوط نظری حقوقدانان و ذکر نظریات مخالفین و موافقین در این مجموعه امکان نداشته و در اینجا سعی بر بیان موارد عملی و کاربردی بوده لذا این مجموعه به بحثهای نظری و اختلافی نپرداخته است و تنها به اختلافی بودن بعضی موضوعات اشاره کرده و تعداد از آثار حقوقدانان که موارد اختلافی و بحثهای مبسوط نظری در آنها ذکر شده در پایان مجموعه آمده است که علاقمندان می‌توانند به آنها مراجعه کنند.

✓ رعایت اختصار در بیان مطالب، ذکر نکات کلیدی و اصلی آراء دیوان عالی کشور، و استفاده از علائم اختصاری برای جلوگیری از حجیم شدن مجموعه.

✓ تدوین واژه‌نامه تفصیلی مبتنی بر الفاظ و موضوعات اصلی قانون آیین دادرسی مدنی؛ این کار به منظور صرفه‌جویی در وقت استفاده‌کنندگان و امکان مراجعه عموم مردم به قانون، انجام شده است. گفتنی است که واژه‌نامه نهایی مکمل فهرست تفصیلی در ابتدای مجموعه است و در این واژه‌نامه سعی بر ذکر کلمات و عناوینی است که در فهرست تفصیلی نیامده یا پیدا کردن آن مشکل است.

✓ تهیه معادل‌های انگلیسی و بعضاً لاتین واژگان در پایان مجموعه برای استفاده دانشجویان، داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد حقوق خصوصی و کسانی که در عرصه حقوق خصوصی به مطالعه تطبیقی می‌پردازند.

علایم اختصاری

- ج.ا.ا: جمهوری اسلامی ایران.
 حیاتی: حیاتی، علی عباس، شرح قانون آیین دادرسی مدنی، معاونت حقوقی و توسعه قوه قضائیه.
 ر.ا.د.ع.ک: رأی اصراری دیوان عالی کشور
 ر.ر.ش: روزنامه رسمی شماره
 ر.ک: رجوع کنید به
 ر.و.ر.د.ع.ک: رأی وحدت رویه هیات عمومی دیوان عالی کشور
 زراعت: زراعت، عباس، محشای قانون آیین دادرسی مدنی
 شمس: شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی.
 ق.ا.ا.م: قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۵۶/۸/۱
 ق.ا.ج: قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲
 ق.آ.د.ک: قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸
 ق.آ.د.م.ن.ر.ج: مجموعه قانون آیین دادرسی مدنی اداره کل تدوین و تنقیح قوانین نهاد ریاست جمهوری.
 ق.آ.د.م: قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹
 ق.ا: قانون اساسی
 ق.ت.د.ع.ا: قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۷۳/۴/۱۵ م.ش.ا.
 ق.ت: قانون تجارت
 ق.ث: قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۰ با اصلاحات بعدی
 ق.د.ع.ا: قانون دیوان عدالت اداری
 ق.م.ا: قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰
 ق.م.ع.ک: قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۶۶/۶/۱
 ق.م: قانون مدنی

ق.ن.ا.م.م: قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۷۷/۸/۱۰
ق.و.د.د.: قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین
۷۳/۱۲/۲۸
ق.و: قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵/۱۱/۲۵
ق: قانون
م.ت.م.ن: مجمع تشخیص مصلحت نظام
م.ش.ا: مجلس شورای اسلامی
م: ماده
متین دفتری: متین دفتری، احمد، آیین دادرسی مدنی.
ن.م.ا.ح.ق: نظریه مشورتی اداره کل حقوقی و تدوین قوانین قوه قضاییه

قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب^۱

۱. مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱، ر.ر.ش ۱۶۰۷۰- ۷۹/۲/۱۱.

کتاب اول - در امور مدنی^۱

کلیات

ماده ۱ - تعریف آیین دادرسی مدنی

آیین دادرسی مدنی، مجموعه اصول و مقرراتی است که در مقام رسیدگی به امور حسبی و کلیه دعاوی مدنی و بازرگانی در دادگاههای عمومی، انقلاب، تجدیدنظر، دیوان عالی کشور و سایر مراجعی که به موجب قانون موظف به رعایت آن می‌باشند^۲ به کار می‌رود.^۳

ماده ۲ - شروع رسیدگی در دادگاه با درخواست ذی‌نفع

هیچ دادگاهی نمی‌تواند به دعوایی رسیدگی کند مگر اینکه شخص یا اشخاص ذینفع یا وکیل یا قائم مقام یا نماینده قانونی آنان رسیدگی به دعوا را برابر قانون درخواست نموده باشند.^۴

ماده ۳ - الزام قضات به صدور حکم و فصل خصومت

قضات دادگاهها موظفند موافق قوانین به دعای رسیدگی کرده، حکم مقتضی صادر و

۱. کتاب دوم در امور کیفری است جداگانه منتشر می‌شود.

۲. مثل هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری (تبصره ۲ م ۴ ق. رسیدگی به تخلفات اداری (۷۲/۹/۷).

۳. ... و چون م ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع کشور و کمیسیونهای مشابه، دادگاه و محکمه نیستند لذا اعضای کمیسیونها از جمله قاضی شرکت کننده در آنها ملزم به تبعیت از ق. ا. د. م. نمی‌باشند... ن. م. ا. ح. ق. ۷۷/۴/۱۵ - ۷/۱۹۵۵

۴. ... رسیدگی به درخواست تبعه افغانی که در ایران ساکن بوده و دارای کارت اقامت است فاقد اشکال به نظر می‌رسد. ن. م. ا. ح. ق. ۷۷/۳۴۷۴ - ۷۷/۶/۲. درباره رسیدگی بدون درخواست رک. م. ا. ح. ق. ۱۰.

باب اول - در صلاحیت دادگاهها

فصل اول - در صلاحیت ذاتی و نسبی دادگاهها

ماده ۱۰ -

نخستین مرجع رسیدگی

رسیدگی نخستین به دعاوی، حسب مورد در صلاحیت دادگاههای عمومی و انقلاب است مگر در مواردی که قانون مرجع دیگری را تعیین کرده باشد.^{۱ و ۲}

۱. دعای از حیث صلاحیت محاکم و قوانین راجعه به اصول محاکمات تابع قانون محلی خواهد بود که در آنجا اقامه می‌شود مطرح بودن همان دعوی در محکمه اجنبی رافع صلاحیت محکمه ایرانی نخواهد بود.^۳ م ۹۷۱ ق.م. درباره صلاحیت دادگاههای انقلاب رک. م ۵ ق.ت.د.ع.ا. درباره صلاحیت مراجع دیگر رک. الف - م ۴۶ ق.ثبت علایم و اختراعات (۱۳۱۰/۴/۱) که مقرر می‌دارد: رسیدگی به دعاوی حقوقی یا جزایی مربوط به اختراع یا علامات تجاری در محاکم تهران به عمل خواهد آمد اگر چه در مورد دعاوی جزایی جرم در خارج تهران واقع یا کشف و یا متهم در خارج تهران دستگیر شده باشد که در این موارد تحقیقات مقدماتی در محل وقوع یا کشف جرم یا دستگیری متهم به عمل آمده و دوسیه برای رسیدگی به محاکم تهران ارجاع می‌شود. ب - قانون صلاحیت دادگستری جمهوری اسلامی ایران برای رسیدگی به دعاوی مدنی علیه دولتهای خارجی (۷۸/۸/۱۸) ماده واحده - به موجب این قانون اتباع ایرانی می‌توانند در موارد ذیل از اقدامات دولتهای خارجی که مصونیت قضایی ناشی از مصونیت سیاسی دولت جمهوری اسلامی ایران و یا مقامات رسمی آن را نقض نموده باشند در دادگستری تهران اقامه دعوی کنند در این صورت دادگاه مرجع اولیه مکلف است به عنوان عمل متقابل به دعاوی مذکور رسیدگی و طبق قانون حکم مقتضی صادر نماید. فهرست دولتهای مشمول عمل متقابل توسط وزارت امور خارجه تهیه و به قوه قضاییه اعلام می‌شود. ۱ - خسارات ناشی از هرگونه اقدام و فعالیت دولتهای خارجی که مغایر با حقوق بین‌المللی باشد از جمله دخالت در امور داخلی کشور که منجر به فوت، صدمات بدنی و روانی و یا ضرر و زیان مالی اشخاص گردد. ۲ - خسارات ناشی از اقدام و یا فعالیت اشخاص یا گروههای تروریستی که دولت خارجی از آنها حمایت نموده و یا اجازه اقامت یا تردد و یا فعالیت در قلمرو حاکمیت خود به آنان داده باشد و اقدامات مذکور منجر به فوت یا صدمات بدنی و روانی و یا ضرر و زیان مالی اتباع ایران گردد. تبصره ۱ - دعاوی موضوع این قانون که منشاء آن قبل از تصویب این قانون بوده قابل طرح و رسیدگی می‌باشد. تبصره ۲ - چنانچه دولتهای دیگری در اجرای احکام ناقض مصونیت جمهوری اسلامی ایران و یا مقامات رسمی آن مساعدت و همکاری نمایند مشمول مقررات این قانون خواهند بود. تبصره ۳ - آیین‌نامه اجرایی این قانون ظرف مدت سه ماه توسط وزارتخانه‌های دادگستری و امور خارجه تهیه و به تصویب هیات وزیران می‌رسد. ج - م ۷ ق. حمایت خانواده که مقرر می‌دارد: «هرگاه زن و شوهر دعاوی ناشی از اختلاف خانوادگی را علیه یکدیگر طرح نمایند دادگاهی که دادخواست مقدم به آن داده شده صلاحیت رسیدگی خواهد داشت و هرگاه دو یا چند

دادخواست در یک روز به دادگاه تسلیم شده باشد دادگاه حوزه محل اقامت زن، صالح به رسیدگی خواهد بود. در صورتی که یکی از زوجین مقیم خارج از کشور باشد دادگاه محل اقامت طرفی که در ایران مقیم است صلاحیت رسیدگی دارد و اگر طرفین مقیم خارج باشند دادگاه شهرستان تهران صلاحیت رسیدگی خواهد داشت. د. همچنین رک. دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری، کمیسیونهای مالیاتی، گمرکی، قانون شهرداریها، تأمین اجتماعی و هیاتهای حل اختلاف موضوع قانون کار و هیاتها یا مراجع حل اختلاف بین وزارتخانهها و سازمانهای دولتی (مثلاً اختلافات موضوع ۱۱ لایحه قانونی نحوه خرید و تملک اراضی مورد نیاز دولت برای طرحهای عمرانی و نظامی ۵۸/۱/۱۷) شورای انقلاب اسلامی

تصویبنامه ۱۶۱۰۴/ت/۳۳۵ مورخ ۶۶/۵/۸ هیأت وزیران در خصوص اختلافات فی مابین دستگاههای اجرایی) و همچنین ۱۸۹م قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران(۷۹/۱/۱۷) که رسیدگی به پاره‌ای از دعاوی را در صلاحیت شورای حل اختلاف قرار داده است اشاره نمود.

۱. «بر طبق ۴۸م ق.ا.ح امور قیومت نسبت به محجوری که اقامتگاه او در ایران است با دادگاه شهرستانی است که اقامتگاه محجور در حوزه آن می باشد بنابراین مرجع تعیین قیوم برای صغیر مقیم ایران دادگاه شهرستانی است که اقامتگاه صغیر در حوزه آن باشد اعم از اینکه اقامتگاه پدر صغیر که فوت شده در آنجا بوده یا نبوده است» ر.و.ر.د.ع.ک ۱۳۲۲/۷/۲۷. «در موقوفاتی که واقف شرایط و اوصاف خاصی برای متولی قرار داده باشد رسیدگی به دعوی راجع به شرایط و اوصاف مزبور و تعیین متولی بر طبق بند ۲ ماده ۳ لایحه قانون دادگاه مدنی خاص مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب در صلاحیت دادگاه مدنی خاص (و در حال حاضر دادگاههای عمومی) می باشد و ماده ۱۴ قانون تشکیل سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب دی ماه ۱۳۶۳ صلاحیت دادگاه مدنی خاص را نفی نمی کند» ر.و.ر.د.ع.ک ۵۵۲ - ۷۰/۲/۳

اصل ۱۵۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دادگستری را مرجع رسمی تظلمات و شکایات قرار داده و در اصل ۱۳۷ قانون اساسی هم تصریح شده که هر یک از وزیران مسؤول وظایف خاص خود در برابر مجلس است و در اموری که به تصویب هیأت وزیران برسد، مسؤول اعمال دیگران نیز می باشد، بنابراین تصویب نامه شماره ۱۰۴ - ۱۶/ت/۲۳۵ - ۱۳۶۶/۵/۸ هیأت وزیران که برای ارشاد دستگاههای اجرایی و به منظور توافق آنها در رفع اختلافات حاصله تصویب شده، مانع رسیدگی دادگستری به دعاوی و اختلافات بین دستگاههای اجرایی که به اعتبار مسؤولیت قانونی آنها اقامه می شود نخواهد بود» ر.و.ر.د.ع.ک ۵۱۶ - ۶۷/۱۰/۲۰

«الزام قانونی مالکین به تقاضای ثبت ملک خود در نقاطی که ثبت عمومی املاک آگهی شده مانع از این نمی باشد که محاکم عمومی دادگستری به اختلاف متداعیین در اصل مالکیت ملکی که به ثبت نرسیده، رسیدگی نماید» ر.و.ر.د.ع.ک ۵۶۸ - ۱۳۷۰/۹/۱۹

ماده ۱۴۷ اصلاحی قانون ثبت صلاحیت عام محاکم دادگستری را نفی نمی کند» ر.و.ر.د.ع.ک ۵۵۱ - ۶۹/۱۲/۲۱

«نظر به این که مرجع تظلمات عمومی دادگستری است، فلذا به جز آن چه که در قانون مستثنی شده، انواع مختلفه دعاوی از جمله دعاوی مربوط به اسناد رسمی و قبوض اقساطی لازم الاجراء در دادگاههای دادگستری قابل استماع و رسیدگی است و حکم ماده ۹۲ قانون ثبت اسناد و املاک مبنی بر این که مدلول کلیه اسناد رسمی راجع به دیون و سایر اموال منقول بدون احتیاج به حکمی از محاکم دادگستری لازم الاجراء است منافات و مغایرتی با حق و اختیار اقامه دعوی در دادگاههای دادگستری ندارد و لازم الاجراء بودن اسناد مزبور مزیتی است که در قانون برای چنین اسنادی در نظر گرفته شده است تا صاحبان حق بتوانند از هر طریقی که مصلحت و مقتضی می دانند برای احقاق

حق خود اقدام نمایند.» ر.و.ر.د.ع. ک ۱۲ - ۶۰/۳/۱۶

«هر چند بر طبق ماده ۹ لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور مصوب تیرماه ۱۳۵۹ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران به سازمانهای آب و برق این اختیار داده شده که اگر در مسیر و حریم خطوط انتقال و توزیع نیروی برق و حریم کانالها و انهار آبیاری، احداث ساختمان یا درختکاری و هر نوع تصرف خلاف مقررات شده یا شود بر حسب مورد با اعطای مهلت مناسب با حضور نماینده دادستان مستحکات غیر مجاز را قلع و قمع و رفع تجاوز نمایند، ولی با لحاظ این که دادگستری مرجع تظلمات عمومی است، این اختیار حق سازمانهای آب و برق را برای اقامه دعوی در دادگاه نسبت به موارد مذکور سلب نمی‌نماید.» ر.و.ر.د.ع. ک ۴۰ - ۶۰/۱۱/۱۹

«بر اساس ماده واحده قانون حفظ اعتبار اسناد سجلی و جلوگیری از تزلزل آنها مصوب ۱۳۴۷، تغییر تاریخ تولد اشخاص به کمتر از پنج سال ممنوع می‌باشد و رسیدگی به درخواست تغییر سن بیش از پنج سال نیز به تجویز تبصره همین قانون منحصراً به عهده کمیسیون مقرر در آن محول شده است. بنا به مراتب به نظر اکثریت اعضای هیأت عمومی دیوان عالی کشور رأی شعبه ششم که مرجع رسیدگی و اظهار نظر نسبت به درخواست تغییر تاریخ تولد کمتر از پنج سال را دادگاههای دادگستری اعلام نموده است منطبق با قانون و صحیح تشخیص می‌شود.» ر.و.ر.د.ع. ک ۵۹۹ - ۷۴/۴/۱۳

«رسیدگی به اعتراض بر رأی وزارت نیرو موضوع تبصره ماده ۳ قانون توزیع عادلانه آب در صلاحیت دادگاههای عمومی دادگستری است.» ر.و.ر.د.ع. ک ۵۳۷ - ۶۹/۸/۱

«قانون ابطال اسناد فروش آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۴۲ و آیین‌نامه اجرایی آن ناظر به اسناد فروش موقوفات و تبدیل آنها به ملک است. صلاحیت کمیسیون ماده ۲ فصل دوم آیین‌نامه موصوف هم تشخیص مشروع یا نامشروع بودن فروش مزبور می‌باشد که مستلزم عدم وجود اختلاف در اصل وقفیت است. اما اگر در مورد رقبای که به عنوان ملک ثبت شده و سابقه فروش وقفی نداشته ادعای وقفیت گردد، موضوع از شمول قانون مزبور و صلاحیت کمیسیون ماده ۲ فصل دوم آیین‌نامه موصوف خارج و رسیدگی به دعوی وقفیت بر طبق بند ۲ ماده ۳ لایحه قانون دادگاه مدنی خاص مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب در صلاحیت دادگاه مدنی خاص (و در حال حاضر دادگاههای عمومی) خواهد بود.» ر.و.ر.د.ع. ک ۵۰۸ - ۶۷/۳/۴

«رسیدگی به شکایات مردم از شهرداری‌ها در مورد خودداری از صدور پروانه ساختمان در صلاحیت دیوان عدالت اداری می‌باشد.» ر.و.ر.د.ع. ک ۵۵۶ - ۷۰/۲/۱۰

«رسیدگی به دعوی کارگر علیه کارفرما برای مطالبه حقوق ایام اشتغال به کار در صلاحیت مراجع حل اختلاف قانون کار است.» ر.و.ر.د.ع. ک ۵۰۷ - ۶۶/۱۰/۱۵

«آنچه از قانون اصلاح توسعه معایر مصوب ۱۳۳۰ مستفاد می‌شود این است که قانونگذار برای تسریع در حل اختلاف و تعیین تکلیف افراد در موردی که شهرداری زمین مشجر یا مزروع یا بیاض یا خانه یا مستغلات اشخاص را برای توسعه یا اصلاح یا احداث برزن یا خیابان یا میدان، گذر، کوی، انهار یا قنوات برای تسهیل آمد و شد یا زیبایی شهر یا سایر نیازمندیهای شهر لازم بداند، تصرف نماید، مرجع صالح برای رسیدگی و حل اختلاف هیأت سه نفری مذکور در ماده ۱۴ قانون فوق را تعیین نموده و رأی هیأت نامبرده قطعی می‌باشد. بنابراین در دعاوی که موضوع آن مشمول قانون اصلاح توسعه معایر بوده باشد، مرجع صالح برای رسیدگی به موضوع، هیأت سه نفری مذکور در ماده ۱۴ قانون مزبور است.» ر.و.ر.د.ع. ک ۲۱۱۱ - ۳۵/۱۰/۱۰

«دعوی راجع به ابطال واقعه فوت یا رفع این واقعه از اسناد ثبت احوال علاوه بر این که متضمن آثار حقوقی می‌باشد از شمول ماده ۳ قانون ثبت احوال تیرماه ۱۳۵۵ خارج و رسیدگی به دعوی مذکور در صلاحیت

دادگاههای عمومی دادگستری است.» ر.و.د.ع.ک ۵۱۲ - ۶۷/۸/۲

«نظر به تعریف کارگر در ماده ۲ قانون کار مصوب ۱۳۶۹ و با توجه به حقوق و تکالیفی که در قانون مذکور برای کارگر در ماده ۲ قانون کار مصوب ۱۳۶۹ و با توجه به حقوق پیمانکار نسبت به کار انجام شده بر اساس قرارداد تنظیمی که مستلزم امان نظر قضایی است انطباقی با اختلاف مبین کارگر و کارفرما نداشته و موضوع با توجه به شرح دعاوی مطروحه و کیفیت قراردادهای مستند دعوی از شمول ماده ۱۵۷ قانون کار خارج و بالتجیحه رسیدگی به موضوع در صلاحیت محاکم عمومی است.» ر.و.د.ع.ک ۶۰۴ - ۷۴/۱۲/۲۲

«نظر به این که بند ۴ ماده ۳ قانون ثبت احوال مصوب تیرماه ۱۳۵۵ ناظر به اعطاء اختیار به هیأت حل اختلاف برای تغییر نامهای ممنوع می باشد، رسیدگی به سایر دعاوی مربوط به نام اشخاص در صلاحیت عام محاکم عمومی دادگستری است.» ر.و.د.ع.ک ۲ - ۶۲/۱/۲۲

«با تجدید نظر در رأی وحدت رویه شماره ۵۷۵ - ۱۳۷۱/۲/۲۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور و تغییر رأی مذکور، رسیدگی به ادعای اشخاص حقیقی یا حقوقی را نسبت به اموالی که دادگاههای انقلاب نامشروع شناخته و مصادره نموده اند در صلاحیت دادگاه انقلاب تشخیص می دهد.» ر.و.د.ع.ک ۵۸۱ - ۷۱/۱۲/۲

«راجع به مرجعیت عام دادگستری در اصل یکصد و پنجاه و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی مقرر شده که مرجع رسمی تقاضات و شکایات دادگستری است همچنین در مورد صلاحیت دادگاهها و رسیدگی به دعاوی مدنی، ماده یک قانون آیین دادرسی مدنی (ماده ۱۰ قانون فعلی) مصرح است به این که رسیدگی به کلیه دعاوی مدنی راجع به دادگاههای دادگستری است مگر در مواردی که قانون مرجع دیگری معین کرده است و اما موضوع بحث در پرونده های مطروحه، تشخیص مرجع رسیدگی نسبت به اعتراض و شکایت از تصمیم کمیسیون اداری پنج نفری، موضوع ماده واحده لایحه قانونی راجع به تعیین هیأت پنج نفری جهت انجام وظایف سازمانهای عمران و اراضی شهری در استانها مصوب بهمن ماه ۱۳۵۸ شورای انقلاب اسلامی ایران به عنوان نقض قوانین بوده که این نحوه شکایت از انواع دعاوی و امور توافقی محسوب نمی شود تا نیاز به رسیدگی و قطع و فصل در مراجع دادگستری داشته باشد، بلکه از جمله مواردی است که رسیدگی و اظهار نظر نسبت به آن بر طبق ماده ۱۱ قانون دیوان عدالت اداری در حدود صلاحیت آن دیوان تعیین شده است، فلذا این گونه شکایات باید به آن مرجع تسلیم گردد.» ر.و.د.ع.ک ۴۷ - ۶۳/۱۰/۱۷

«به موجب ماده ۱۶ آیین نامه قانونی کیفیت تحقیق در شعب تحقیق سازمان حج و اوقاف مصوب ۶۵/۹/۳۰ ادارات حج و اوقاف و امور خیریه و همچنین اشخاص ذی نفع که آراء هیأت تحقیق را به ضرر خود تشخیص می دهند می توانند در دادگاههای دادگستری اقامه دعوی نمایند.» ر.و.د.ع.ک ۶۱۲ - ۷۵/۱۰/۱۸

«قطع نظر از این که دعاوی مطروحه با توجه به مقررات قانون نحوه صدور اسناد مالکیت املاکی که اسناد آنها در اثر جنگ یا حوادث غیرمترقبه مانند زلزله، سیل و آتش سوزی از بین رفته اند (مصوب ۱۳۷۰/۲/۱۷ مجلس شورای اسلامی) مطابقت ندارد، دعاوی خواهانها به خواسته تأیید اصالت اسناد عادی رقبات مورد نظر آنان به طرفیت اداره ثبت اسناد و املاک قابل استماع نمی باشد. زیرا اساساً به موجب تبصره ۳ ذیل ماده واحده قانون تعیین تکلیف پرونده های معترضی ثبت که فاقد سابقه بوده و یا اعتراض آنها در مراجع قضایی از بین رفته (مصوب ۱۳۷۲/۲/۲۵) مهلت قبول درخواست متقاضیان برای اعمال مقررات مواد ۱ و ۲ و ۳ قانون اصلاح و حذف موادی از قانون ثبت اسناد و املاک و الحاق موادی به آن (مصوب ۱۳۷۰/۶/۲۱) که به موجب تبصره ۲ ماده ۷ این قانون برای آخرین بار به مدت دو سال تمدید گردیده است و با توجه به این که تقدیم دادخواستهای خواهانها پس از انقضای مهلت قانونی

ماده ۱۱ -

قاعده عام صلاحیت دادگاه محل اقامت خوانده

دعا باید در دادگاهی اقامه شود که خوانده، در حوزه قضایی آن اقامتگاه^۲ دارد و اگر خوانده در ایران اقامتگاه نداشته باشد، در صورتی که در ایران محل سکونت موقت داشته باشد، در دادگاه همان محل باید اقامه گردد و هرگاه در ایران اقامتگاه و یا محل سکونت موقت نداشته ولی مال غیرمنقول داشته باشد، دعا در دادگاهی اقامه می‌شود که مال غیرمنقول در حوزه آن واقع است و هرگاه مال غیرمنقول هم نداشته باشد، خواهان در دادگاه محل اقامتگاه خود اقامه دعا خواهد کرد.

تبصره -

تعریف حوزه قضایی

حوزه قضایی عبارت است از قلمرو یک بخش یا شهرستان که دادگاه در آن واقع است. تقسیم‌بندی حوزه قضایی به واحدهایی از قبیل مجتمع یا ناحیه، تغییری در صلاحیت عام دادگاه مستقر در آن نمی‌دهد.

ماده ۱۲ -

رسیدگی دعاوی اموال غیر منقول در محل وقوع مال

دعاوی مربوط به اموال غیرمنقول اعم از دعاوی مالکیت، مزاحمت، ممانعت از حق، تصرف عدوانی و سایر حقوق راجع به آن در دادگاهی اقامه می‌شود که مال غیرمنقول در حوزه آن واقع است، اگرچه خوانده در آن حوزه مقیم نباشد.^۳

بوده، موقعیت پذیرش در هیأت مذکور در ماده یک قانون اخیرالذکر را نداشته است. بنابراین و با عنایت به اطلاق ماده ۳ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب رأی شعبه اول دیوان عالی کشور که به شرح آن اتخاذ تصمیم قانونی در دعاوی مطروحه را در عهده صلاحیت دادگاه عمومی دانسته است به اتفاق آراء صحیح و منطبق با موازین قانونی تشخیص داده می‌شود. ر.و.ر.د.ع.ک ۶۲۶ - ۷۷/۴/۹

با توجه به مقررات قسمت اخیر ماده ۲ قانون اصلاح مواد ۱ و ۲ و ۳ قانون اصلاح و حذف موادی از قانون ثبت اسناد و املاک سال ۱۳۶۵ و الحاق موادی به آن مصوب ۲۱ شهریور ۱۳۷۰ (ماده ۱۴۸ اصلاحی) مرجع رسیدگی به اعتراض نسبت به رأی هیأت حل اختلاف موضوع ماده مذکور، دادگاه عمومی است. ر.و.ر.د.ع.ک ۶۲۳ - ۷۷/۱/۱۸

۱. «تغییر عنوان دادگاه شهرستان به دادگاه عمومی تغییری در صلاحیت دادگاه عمومی نمی‌دهد و اختیارات دادگاه شهرستان عیناً به دادگاههای عمومی واگذار گردیده است». ر.و.ر.د.ع.ک ۵۹/۱۲/۱۶ - ۱۳۵۹/۱۲/۱۶

۲. درباره اقامتگاه ر.ک. مواد ۱۰۰۲ ق.م.

۳. نظر به اینکه صلاحیت دادگاه محل وقوع مال غیرمنقول موضوع م ۲۳ ق.آ.د.م (در دعاوی راجعه به غیرمنقول اعم از دعوی مالکیت و سایر حقوق راجعه به آن) حتی در صورت مقیم نبودن مدعی و مدعی علیه در حوزه محل وقوع مال غیرمنقول استثنایی براسل صلاحیت دادگاه محل اقامت خوانده می‌باشد و با عنایت به اینکه با تعاریفی که از اموال غیرمنقول و اموال منقوله در مواد (۱۲ الی ۲۲) ق.م به عمل آمده از م ۲۰ آن چنین استنباط می‌شود که قانونگذار بین دعوی مطالبه وجوه مربوط به غیرمنقول ناشی از عقود قراردادهای و دعوی مطالبه وجوه مربوط به

ماده ۱۳ - دادگاه صالح در مورد دعاوی بازرگانی ناشی از قرارداد

در دعاوی بازرگانی و دعاوی راجع به اموال منقول که از عقود و قراردادهای ناشی شده باشد، خواهان می‌تواند به دادگاهی رجوع کند که عقد یا قرارداد در حوزه آن واقع شده است یا تعهد می‌بایست در آنجا انجام شود.^۱

ماده ۱۴ - دادگاه صالح برای تأمین دلیل و درخواست

درخواست تأمین دلایل و امارات از دادگاهی می‌شود که دلایل و امارات مورد درخواست در حوزه آن واقع است.^۲

ماده ۱۵ - دادگاه رسیدگی‌کننده به دعاوی مربوط به مال منقول و غیرمنقول

در صورتی که موضوع دعوا مربوط به مال منقول و غیرمنقول باشد، در دادگاهی اقامه دعوا می‌شود که مال غیرمنقول در حوزه آن واقع است، به شرط آنکه دعوا در هر دو قسمت، ناشی از یک منشأ باشد.

ماده ۱۶ - دعوا راجع به خواندگان متعدد یا اموال غیرمنقول متعدد

هرگاه یک ادعا راجع به خواندگان متعدد باشد که در حوزه‌های قضائی مختلف اقامت

غیرمنقول و نیز اجرت‌المثل آن در غیر مورد عقود و قراردادهای قائل به تفصیل شده و دعاوی قسم اول را منطوقاً از حیث صلاحیت محاکم در حکم منقول و دعاوی قسم دوم را مفهوماً از دعاوی راجعه به غیر منقول دانسته است که نتیجتاً دعاوی اخیرالذکر تحت شمول حکم م ۲۳ ق.آ.د.م قرار می‌گیرد.... ر.و.ر.د.ع. ک ۳۱-۶۳/۹/۵ درباره اموال غیرمنقول رک. مواد ۱۲ به بعد ق.م.

«چون به موجب م ۲۳ ق.آ.د.م (م ۱۲ ق.فعلی) رسیدگی به دعاوی راجع به غیر منقول اعم از دعاوی مالکیت و سایر حقوق راجعه به آن در دادگاهی به عمل خواهد آمد که مال غیرمنقول در حوزه آن واقع است اگر چه مدعی علیه مقیم آن حوزه نباشد و با عنایت به م ۳۶ ق.مزبور (م ۲۲ ق.فعلی) که صرفاً ناظر است به دعاوی مربوط به اصل شرکت و دعاوی بین شرکت و شرکا و اختلافات حاصله بین شرکا ... و شامل دعاوی مربوط به غیرمنقول موضوع م ۲۳ قانون مآل‌الذکر (م ۱۲ ق.فعلی) نمی‌شود و طبعاً رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه محل وقوع مال غیرمنقول خواهد بود....» ر.و.ر.د.ع. ک ۶۴۳-۱۳۷۸/۹/۱۶

۱. حکم مقرر در م ۲۲ ق.آ.د.م راجع به مراجعه خواهان به دادگاه محل وقوع عقد یا قرارداد و یا محل انجام تعهد قاعده عمومی صلاحیت نسبی دادگاه محل اقامت خوانده را که در م ۲۱ قانون مزبور پیش‌بینی شده نفی نکرده بلکه از نظر ایجاد تسهیل در رسیدگی به دعاوی بازرگانی و هر دعاوی راجع به اموال منقول که از عقود و قراردادهای ناشی شده باشد انتخاب بین سه دادگاه را در اختیار خواهان گذاشته است. ر.و.ر.د.ع. ک ۹-۵۹/۲/۲۸ درباره منسوخ شدن م ۲ ق.ا.ج. توسط م ۱ ق.آ.د.م رک. آثار حقوقدانان. همچنین رک مواد ۱۹ الی ۲۳ ق.م و مواد ۲ تا ۵ ق.ت.
۲. درباره تأمین دلیل رک. مواد ۱۴۸ به بعد ق.آ.د.م. درباره تفاوت دلیل و اماره و تفسیر م ۱۱۵۸ ق.م که اماره را یکی از دلایل دانسته رک. آثار حقوقدانان.